

SHP:

KROULÍKOVÁ, Kateřina, *Stavebně historický průzkum Pasovary – renesanční palác tvrze č. parcely 17, katastrální území Pasovary, Buštěhrad 2021* (NPÚ, ÚOP ČB, plánový archiv, arch. č. PD 13520).

Restaurátorská zpráva:

SEVERA, Jan, ak. mal. – ŘÍHA, Jiří, ak. mal., *Restaurátorská zpráva. Transfer nástěnné malby. Tvrz Pasovary u obce Světlík, Praha 1990–1991*. (Bez fotografické přílohy, která byla v roce 2002 zničena povodní. NPÚ, ÚOP ČB, archiv restaurátorských zpráv, arch. č. RZ 998.)

Zaměření:

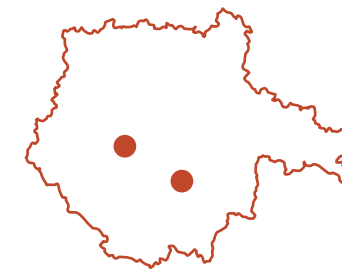
DOLANSKÝ, Pavel, *Statické zajištění kleneb a sklepů a obvodových stěn a konzervace koruny zdi tvrze Pasovary – I. etapa – jižní sklepy, Český Krumlov 12/2017* (NPÚ, ÚOP ČB, plánový archiv, arch. č. PD 11944).

DOLANSKÝ, Tomáš, *Dílčí zaměření tvrze Pasovary. Geodetická dokumentace skutečného provedení stavby (sklepy a přízemí – půdorysy a řezy)*, CePT, s. r. o., Český Krumlov 2017 a 2018 (NPÚ, ÚOP ČB, plánový archiv, arch. č. PD 14094).

DOLANSKÝ, Tomáš, *Geodetické zaměření skutečného provedení stavby Pasovary. Zaměření věže a fotoplány stěn celé tvrze*, CePT, s. r. o., Český Krumlov 2020 (NPÚ, ÚOP ČB, plánový archiv, arch. č. PD 13957).

DOLANSKÝ, Tomáš, *Pasovary tvrz – fotoplány části objektu B (gotického paláce), odkryté v rámci archeologického výzkumu v roce 2019*, CePT, s. r. o., Český Krumlov 2020 (NPÚ, ÚOP ČB, plánový archiv, arch. č. PD 14095).

Dvě křtitelnice husitského vojevůdce Jana Žižky, legendy a skutečnost

Two Baptismal Fonts of Jan Žižka, the Hussite Military Commander. Legends and Reality

Roman Lavička

Abstrakt: Studie sleduje příběh dvou středověkých křtelnic, které jsou v současnosti spojovány s počátkem životní pouti vojevůdce Jana Žižky, a to v souvislostech s fondem tohoto typu památek vzniklých v poslední čtvrtině 14. a na počátku 15. století a zachovaných na jihu Čech. Původní artefakt z kostela sv. Martina ve Střížově propojil po nálezů na konci 19. století s osudem husitského hejtmana regionální badatel František Miroslav Čapek, který využíval několik desetiletí denního tisku, vlastních fotografií a výsledků bádání, aby její význam dostal do povědomí široké veřejnosti. Druhá křtitelnice nalezená v parku nového zámku v Libějovicích se dostala počátkem 70. let 20. století do sbírek Jihočeského muzea v Českých Budějovicích, kde se na její osud postupně zapomnělo. Po rekonstrukci památníku Jana Žižky v Trocnově byla roku 2015 omylem označena za křestní nádobu významného rodáka a přispěním digitálních médií se tato atribuce ve velmi krátké době (a jaksí bez přílišného přičinění) dostala do povědomí.

Klíčová slova: vybavení středověkých kostelů, křtitelnice, Jan Žižka, František Miroslav Čapek, druhý život památek

Článek vznikl v rámci výzkumné oblasti *Tematické průzkumy* financované z institucionální podpory Ministerstva kultury na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace (IP DKRVO).

Text využil databázi Czech Medieval Sources online, kterou poskytuje výzkumná infrastruktura LINDAT/CLARIAH-CZ (<https://lindat.cz>) podpořená MŠMT ČR (projekt č. LM2018101)

Abstract: The article traces the „story“ of two medieval baptismal fonts, which are currently associated with the beginning of the life journey of the military commander Jan Žižka, in the context of the fund of this type of heritage created in the last quarter of the 14th and the beginning of the 15th century and preserved in South Bohemia. The original artefact from St. Martin's Church in Střížov was linked to the fate of the Hussite hetman by regional researcher František Miroslav Čapek after its discovery at the end of the 19th century, who used several decades of daily press, his own photographs and research results to bring its significance to the attention of the general public. The second baptismal font, found in the park of the new chateau in Libějovice in the early 1970 s, was added to the collections of the South Bohemian Museum in České Budějovice, where its fate was gradually forgotten. In 2015, after the reconstruction of the Jan Žižka Memorial in Trocnov, it was mistakenly labelled as the baptismal vessel of a prominent native, and thanks to the contribution of digital media, this attribution became known to the public using modern information media in a very short period of time (and somehow without too much effort).

Keywords: medieval church furnishings; font; Jan Žižka; František Miroslav Čapek; second life of heritage sights

The article was written within the research area *Thematic Research Supported* within the *Long-Term Conceptual Development of the Research Organization* (hereinafter IP LCDRO)

The text made use of the Czech Medieval Sources online database provided by the LINDAT/CLARIAH-CZ research infrastructure (<https://lindat.cz>) supported by the Ministry of Education and Science of the Czech Republic (project no. LM2018101).

O husitském vojevůdci, hejtmanu Janu Žižkovi (cca 1360–1424) původem z jihočeského Trocnova bylo již napsáno mnohé a další řádky, respektive knihy jistě přibydou v souvislosti s blížícím se výročí šestí století od jeho úmrtí. Studium jeho života se i v nedávné době věnovala řada významných historiků rovněž se snahou odlišit jádro pravdy od mnoha legend, které se kolem něj postupně nakupily a nové se kupodivu

Obr. 1. Jan Žižka z Trocnova, ideální portrét z tříčtvrtečního profilu, reprodukce, zdroj: *Obrazy Žižkovy z dob katol. reformace*, Jihočeské muzeum v Českých Budějovicích, fond F. M. Čapek

stále objevují.¹ Žižkovy činy a význam ovlivnily nejen tehdejší společnost, ale v řadě ohledů zasahují i současnost a v několika případech i výtvarné umění a dnešní dějiny umění.²

Na jihu Čech nalzáme dva artefakty, které jsou v současnosti spojovány se samými počátky pozemské poutě slavného husitského vojevůdce. Přestože neznáme s jistotou rok a ani přesné místo narození Jana Žižky,³ můžeme oprávněně předpokládat, že mu rodiče neodepřeli udělení první a zásadní svátosti – křtu. Jednou z hlavních a nezbytných náležitostí křestního obřadu představuje nádoba na svěcenou vodu – křtitelnice. Je tedy více než pravděpodobné, že i malý Jan byl pokřtěn v kostele a ve křtitelnici. Otázkou zůstává kde a v jaké?

Křtitelnice ve vrcholném středověku na jihu Čech

Křest představuje první a nejdůležitější ze sedmi křesťanských svátostí také proto, že podmiňuje udělení těch zbývajících – biřmování, eucharistie, svátost smíření, svátost pomazání nemocných, svátost manželství a svátost kněžství. Nejmatatelnějším dokladem práva udílení svátosti a konání křestního obřadu ve farním kostele byla a je křestní nádoba – křtitelnice. V době panování českého krále a římského císaře Karla IV. (1346–1378), která se na jihu Čech kryje s vládou Petra I. z Rožmberka († 1347) a jeho pěti synů – Jindřicha II. († 1346), Petra II. († 1384), Jošta I. († 1369), Oldřicha I. († 1390) a Jana († 1389), pozorujeme zejména na rožmberském dominiu nejen ekonomický, ale i kulturní rozkvět společnosti. Příznačným a dodnes nejmarkantnějším dokladem hospodářského vzestupu na rožmberském dominiu je architektura řady kostelů, z nichž vyniká skupina staveb s dvoulodní dispozicí budovaná převážně ve významných rožmberských městech – Třeboň, Bavorov, Soběslav a následně i v dalších lokalitách. Při soustředěné dokumentaci a analýze zachovaných středověkých křtitelek na jihu Čech se ukazuje, že velká část vznikla v poslední čtvrtině 14. a na počátku 15. století. Podle tvaru, charakteru a způsobu výzdoby zde můžeme dodnes identifikovat několik výrazných skupin.⁴ Důvodů, proč zde převládají křtitelnice z období vrcholného středověku, zjišťujeme více. V roce 1344 byla Praha povýšena na sídlo arcibiskupství a jeho první představitel arcibiskup Arnošt z Pardubic († 1364) reorganizoval církevní správu v celé arcidiecézi. V roce 1349 se konal v Praze první církevní sněm, který ve vydaných statutech kodifikoval správný způsob křestního obřadu včetně závazné slovní formulace a stanovil povinnost zabezpečit svátosti včetně křestní vody proti zneužití k pověřeným účelům se stanovením trestu v případě jejího nedodržení.⁵ Nařízení o zabezpečení svátostí a trestu za jeho opomíjení zopakovala synodální statuta znovu roku 1403.⁶ Nejen reforma církevní správy, ale i hospodářský vzestup vedly v druhé polovině 14. století k rekonstrukci a výstavbě kostelů, které byly opatřovány novým vybavením. To samozřejmě znamenalo příležitost pro uplatnění řady kameníků, kteří tou dobou přestavovali nebo budovali nové svatyně. V případě křtitelek došlo k vyřazení starších exemplářů, které snad mohly být v menších a hospodářsky slabších farnostech ještě zhotoveny ze dřeva. Na jejich místo byly zhotovovány většinou nákladem patronů

1 Např. ČORNEJ, Petr, *Jan Žižka, život a doba husitského válečníka*, Praha 2019; ŠMAHEL, František, *Jan Žižka*, Praha 2021.

2 VYBÍRAL, Zdeněk, *Jan Žižka. O tábořském hejtmantu a husitském vojevůdci*, Tábor 2014 – přináší reprodukce fiktivních historických portrétů husitského vojevůdce ze sbírek Husitského muzea v Táboře.

3 MILLAUER, Maximilian, *Diplomatisch-historische Aufsätze über Johann Žižka von Trocnow*, Prag 1824, S. 19 – soudí, že se Jan Žižka musel narodit už roku 1354; totéž uvádí SOMMER, Johann Gottfried, *Das Königreich Böhmen statistisch-topographisch dargestellt*, IX. Band, *Budweiser Kreis*, Prag 1841, S. 188. Souhrn původem barokních pověstí o místě a způsobu narození Jana Žižky přehledně uvádí URBÁNEK, Rudolf, *Žižka v památkách a úctě lidu českého*, Brno 1924, s. 18–20. Stručně pak rovněž PLETZER, Karel, *Rozvíjení žižkovské tradice v Trocnově*, in: MALÍK, Stanislav (ed.), *Borovany, vlastivědný sborník k osmistému výročí první zprávy o obci*, Borovany 1986, s. 123–139, zde s. 123–124.

4 K tomu blíže viz LAVIČKA, Roman, *Středověké kamenné křtitelnice ze 14. až 16. století na jihu a jihozápadě Čech*, Typologie, tvarosloví, výzdoba, *Průzkumy památek*, 2023, roč. 30, č. 1, s. 3–74.

5 POLC, Jaroslav V. – HLEDÍKOVÁ, Zdeňka (edd.), *Pražské synody a koncily předhusitské doby*, Praha 2002, s. 115–164, XIII. Statuta provincialia (Praga 11.–12. Novembris 1349), zde s. 142.

6 POLC, J. V. – HLEDÍKOVÁ, Z. (edd.), *Pražské synody*, s. 267 – LIII. Statutam synodale (Praga, ante 18. octobris 1403?).

s podacím právem nové kamenné křtitelnice někdy s dekorativní, ale často i se znakovou výzdobou. Kvůli požadovanému zabezpečení svěcené křestní vody proti zneužití byly nádrže opatřovány většinou dřevěnými, dnes již nedochovanými víky.⁷ Situace s využíváním nově zřízených křtitelnic a obřadem křtu se však již brzy měla změnit.

Postoj husitů ke svátosti křtu

Husitské hnutí, které vyústilo v revoluci, zasáhlo počátkem 15. století bez nadsázky celou společnost ve všech jejích úrovních a strukturách. Ve snaze o nápravu církve se husité dosti zřetelně vymezili i proti svátosti křtu a způsobu jeho udílení. O postoji radikální části husitů a tábořských kněží ke svátosti křtu nás zpravuje například kněz Jan z Příbrami († 1448): „Item o křtu svatém jedni z nich zle, jedni huoře, sú vedli a smyslili, to je, že jsú téměř vešken řád cirkve svaté při křtu byli opustili, ani těch modliteb činili, ani křížmem dítek mazali. Svěcenú vodu sú proklatú nazvali. Item, že jsú vodu svěcenú ke křtu vodu proklatú nazvali, a proto to sú vody ke křtu neposvěcovali, aniž jí ještě neposvěcují, ale tupíce ten křest, křtitedlnice sú téměř všudy převracovali a je strupali, a dietky sú jakž takž i bez kmotruov i bez jiného řádu leckdes v potoce neb v rybnice, neb vuobecné vodě křtili.“⁸ Ze zachovaných zpráv je nepochybné, že některé světicí nádoby zanikly během husitských válek, neboť husité je „téměř všudy převracovali a je strupali (rozbíjeli)“,⁹ nebo byly přinejmenším znesvěceny obvykle výkaly – „v křtitedlnice jste nadcídili“.¹⁰ Tento krajní postoj zaznamenal i Vavřinec z Březové († 1437) ve své kronice: „že žádné křížmo, neb svatý olej nebo křestní vody nemají být uchovávány nebo svěceny... Dále: nemluvnátka nemají být křtěna se zaklínáním a s kmotry při křtu obvyklými ve vodě k tomu účelu svěcené a uchovávané, nýbrž mohou býti křtěna v kterékoliv čerstvé vodě a kdekoliv bude libo.“¹¹ Důsledkem tohoto učení bylo, že radikální husité vylévali svaté křížmo, olej a křestní i kropicí vodu jako neúčinné lidské nálezy a nádoby obsahující zmíněné věci rozbíjeli nebo do nich nadělali. Nikoho po křtu nepomazali křížmem a ani nikoho z nemocných olejem posledního pomazání, nýbrž křtili v rybníce nebo v tekoucí vodě nebo odkudkoliv přinesené bez kmotrů a církevního obřadu. A takto pokřtěnému nemluvněti, i jakkoliv nezpůsobilému, a bez pomazání křížmem dávali přijímat pod obojí způsobu.¹² Dnes již nezjistíme, kolik křtitelnic bylo takto zničeno, nebo alespoň znesvěceno. Uvedený radikální postoj však vzhledem k zachovanému počtu středověkých křestních nádob s velkou pravděpodobností nezasáhl celé jižní Čechy a všechny kostely. Že situace nebyla tak vyhrčená všude a příliš dlouho, dokládá i farní kostel Proměnění Páně v Táboře. Již pravděpodobně roku 1482 odlil pro hlavní tábořský kostel zdejší mistr Šimon cínovou křtitelnicí v podobě obráceného zvonu.¹³ To však jistě nebyla první křestní nádoba tábořského kostela, neboť dodnes nalezneme pod kruchtou v severozápadní části starou kamennou křtitelnicí s kulovitou kupou na novější nízké zděné noze. Artefakt bez umělecké výzdoby nelze nijak přesněji datovat, ale ze souvislosti vyplývá, že musel předcházet zmíněné cínové křtitelnicí z osmdesátých let 15. století a byl tedy pořízen po stavbě kostela někdy v polovině 15. století.

⁷ K tomu blíže LAVIČKA, R., *Středověké kamenné křtitelnice*, zde zejména s. 9–24.

⁸ Mistr Jan z Příbrami o životě kněží Tábořských, *Časopis katolického duchovenstva*, 1863, roč. 4, č. 6, s. 420–450, zde s. 439–440.

⁹ *Strupali = srubali, rubali*. – rubati, -aju, -á ipf. = sekati dřevo, lámat kámen. Zdroj: Elektronický slovník staré češtiny. Praha, oddělení vývoje jazyka Ústavu pro jazyk český AV ČR, v. v. i., 2006–, dostupné online: <http://vokabular.ujc.cas.cz> (verze dat 1. 1. 22) [03. 02. 2023].

¹⁰ NEBESKÝ, Václav (ed.), Dvě satyry. (Z první čtvrti XV. století), *Časopis českého museum*, 1852, roč. 26, č. 2, s. 75–80, zde s. 79; ERBEN, Karel Jaromír, *Výbor z literatury české, díl druhý, Od počátku XV. až do konce XVI. století*, Praha 1868 – Anonym, *Žaloby na husity I. – III.*, sl. 239–252, zde sl. 250. – Nacúdití, -žu, -dí pf. (dolož. jen nadcíditi) – expr. kam udělat velkou potřebu, znečistit výkaly něco: v *křtitedlnice ste nadcídili* [husité]. Zdroj: *Staročeský slovník*, [seš.] 1–26, Praha 1968–2008.

¹¹ HEŘMANSKÝ, František – BLÁHOVÁ, Marie – ČAPEK, Jan B. (edd.), *Husitská kronika, Píseň o vítězství u Domažlic*, Praha 1979, s. 110.

¹² HEŘMANSKÝ, F. – BLÁHOVÁ, M. – ČAPEK, J. B. (edd.), *Husitská kronika*, s. 239–252, zde s. 243, 250.

¹³ TECL, Rudolf, Církevní správa a náboženské poměry v Táboře během druhé poloviny 15. a na počátku 16. století s edicí učtu tábořských kostelníků z let 1509–1510, *Tábořský archiv*, 2000–2001, roč. 10, s. 213–279, zde s. 231–232, s. 277–279, obr. 6–8; HORNÍČKOVÁ, Kateřina, kat. č. VI/3, Mistr Šimon, Cínová křtitelnice z Tábora, in: HORNÍČKOVÁ, Kateřina – ŠRONĚK, Michal (edd.), *Umění české reformace (1380–1620)*, Praha 2010, s. 192–193.

Vzhledem ke vzniku města v roce 1420 nelze hledat i přes jeho lapidární a zdánlivě starodávný tvar původ ve starší době.

Místo Žižkova narození a křtu ve středověku

Jan Žižka se narodil v dobách všeobecné prosperity a konsolidované společnosti v druhé polovině 14. století, a tak nemusíme pochybovat, že byl pokřtěn svěcenou vodou ve křtitelnici kostela, kam ve svém farním obvodu náležel. Vzhledem k přídomku víme, že se narodil v Trocnově,¹⁴ a zároveň je důležité uvést, že zdejší usedlosti náležely až do roku 1787 duchovní správou k farnosti kostela sv. Martina v šest kilometrů vzdáleném Střížově.¹⁵ Na přelomu padesátých a šedesátých let 14. století, kdy se narodil malý Jan, spravoval střížovskou faru kněz Buzek († před 1370), který jej zde mohl pokřtít. Ten si se souhlasem patronů Jana, Buzka a jejich bratrů z Machovic vyměnil 4. května 1368 své působíště s farářem Chýnou († 1389) sloužícím při hradní kapli v Lomnici nad Lužnicí.¹⁶ Po smrti kněze Chýny prezentoval Vilém z Landštejna v červenci 1389 na střížovskou faru kněze Velislava, syna Petra z Ledenic.¹⁷

Právě v kostnici za kostelem ve Střížově našel F. M. Čapek v devadesátých letech 19. století křtitelnicí, kterou spojil s Janem Žižkou. Tradice o křtu známého husitského vojevůdce ve zdejším kostele však byla nepochybně starší, neboť ji zaznamenal již v roce 1818 střížovský učitel a obecní písař Jan Svoboda podle starých zápisů, které mu poskytl tehdejší farář Placidus Jedlička. O více jak sto let později dosvědčil existenci ztracené obecní knihy se zmíněnou pověstí tehdejší řídící učitel a kronikář Viktor Piazza.¹⁸

Pravá „Žižkova“ křtitelnice z kostela sv. Martina ve Střížově

Skutečná, respektive takzvaná Žižkova, a nutno poznamenat velmi jednoduchá křtitelnice pochází z kostela sv. Martina ve Střížově, kde se dnes nalézá v otevřeném podvěží sloužícím jako předstíh hlavního jižního vstupu. Tuto prostou kamenickou práci zdobenou dvojicí kruhových terčů na povrchu kulovité nádržky znovu objevil pro dějiny umění regionální badatel František Miroslav Čapek (1873–1946).¹⁹ Syn řezníka z Lišova č. p. 35 se stal kandidátem učitelství v rodném městě a v lednu až červnu 1895 působil jako výpomocný podučitel v obecné škole ve Střížově, odkud odešel, aby se stal poštmistrem.²⁰ Zřejmě právě tehdy si povšiml kamenného artefaktu uloženého v márnici za kostelem,

¹⁴ SOMMER, J. G., *Das Königreich Böhmen*, S. 188 – uvádí, že se Jan Žižka podle tradice narodil v blízkém lese pod dubem.

¹⁵ Státní okresní archiv České Budějovice, Farní úřad Střížov (1488) 1638–1995, sign. B2014, *Liber Memorabilium*, pag. 279–281, střížovský administrátor Siegfried Kühweg zapsal do pamětnice někdy po svém ustanovení na faru v roce 1825 zprávu o příslušnosti Trocnova do farnosti před změnou jejích hranic v josefinské době a odvodu dávek střížovské faře, zmínil se i o Žižkově narození pod dubem, kapli Jana Křtitele a zázračné síle dřeva z dubu (za upozornění děkuji PhDr. J. Šimánkovi); SOMMER, J. G., *Das Königreich Böhmen*, S. 188; SCHMIDT, Valentin, Einige bisher unbekannte Urkunden, *Mitteilungen des Vereines für Geschichte der Deutschen in Böhmen*, 1889, Jhrg. 27, S. 326–334, zde S. 334. Tento poznatek neopomenuli připomenout ve svých pracích rovněž regionální badatelé – ČAPEK, František Miroslav, *Trocnov, studie historická*, České Budějovice 1924, s. 34; PETŘÍK, Jan, *Přehled dějin Trocnova*, České Budějovice 1924, s. 28–29, 49, pozn. č. 28.

¹⁶ EMLER, Josef (ed.), *Libri confirmationum ad beneficia ecclesiastica pragensis per archidioecesim. Libri primi pars altera ab anno 1363 usque ad annum 1369*, Praha 1874, s. 103 (1368).

¹⁷ EMLER, Josef (ed.), *Libri confirmationum ad beneficia ecclesiastica pragensis per archidioecesim. Liber tertius et quartus ab anno 1373 usque ad annum 1390*, Praha 1879, s. 213 (1389). Historii duchovní správy ve Střížově naposledy přehledně shrnul KAHUDA, Tomáš, Ze středověkých dějin Střížova na Česobudějovicku, *Výběr*, 2000, roč. 37, č. 4, s. 291–306, zde s. 294–300.

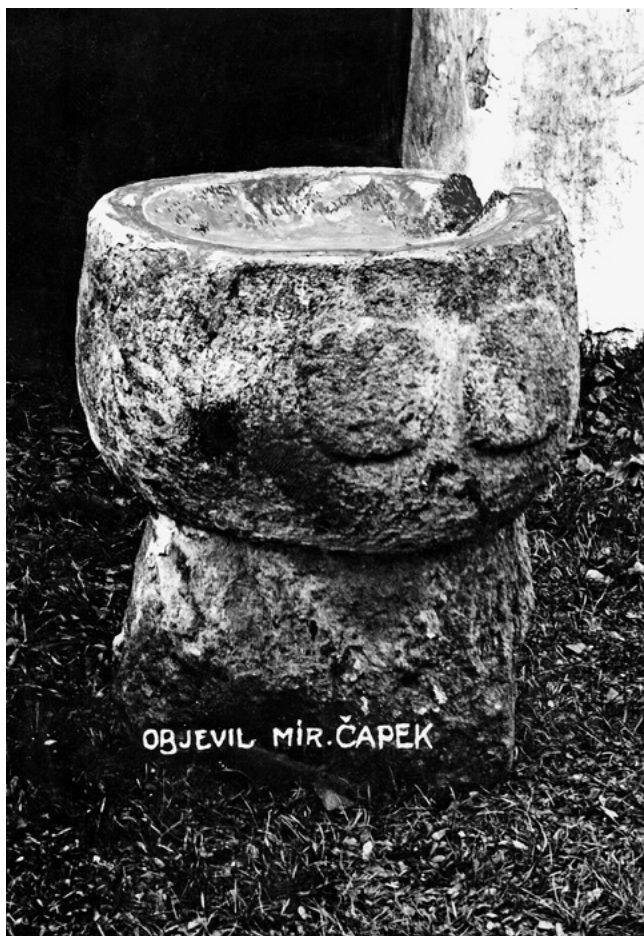
¹⁸ Státní okresní archiv České Budějovice, fond Místní národní výbor Střížov (1927) 1945–1985, *Pamětní kniha obce Střížova, založená Viktorem Piazzou, říd. učitelem r. 1927*, s. 10.

¹⁹ PLETZER, Karel, heslo František Miroslav Čapek, in: KOPÁČEK, Jiří (ed.), *Encyklopedie Českých Budějovic*, České Budějovice 1998, s. 61.

²⁰ Státní okresní archiv České Budějovice, fond Základní devítiletá škola 1.–5. ročník Střížov (1841–1980), *Obecná škola ve Střížově. Pamětní kniha založena roku 1881*, nestr., zápisy za rok 1895; ČAPEK, František Miroslav, *Český Krumlov, Studie kult. hist. a slovozpytná (Vznik, osazení, pojmenování a děj)*, České Budějovice 1910, s. 231 – „Tím byl jsem na ni, sbíraje na Čes. jihu skazky po Žižkovi, r. 1895 upozorněn...“; ČAPEK, František Miroslav, *Vzpomínky*, in: ČAPEK, František Miroslav (ed.), *Padesát let st. čsl. reálky Dra. Aug. Zátky, 1884–1934*, České Budějovice 1934, s. 62–67, zde s. 65–66.

↑ Obr. 2. Trocnovský dvůr, kresba z přelomu 19. a 20. století, reprodukce, zdroj: Jihočeské muzeum v Českých Budějovicích, fond F. M. Čapek

← Obr. 3. Střížov, raně středověká křtitelnice (tzv. Žižkova) na hřbitově před vstupem do márnice, foto: F. M. Čapek, 1908, zdroj: Jihočeské muzeum v Českých Budějovicích, sbírka pohlednic

byť ve svých pozdějších textech uvádí jako dobu nálezu již rok 1894.²¹ Po desetiletí snah a marných žádostí jednotlivců a spolků nakonec nechal kníže Adolf Josef Schwarzenberg (1832–1914) v roce 1908 označit místo Žižkova rodiště velkým kamenem s vyzlaceným nápisem.²² V celé události se významně angažoval i František Miroslav Čapek, neboť právě toho roku se v řadě novin objevila zpráva o nálezu „románské křtitelnice z doby křtu slepého hrdiny“,²³ která samozřejmě nechyběla ani v sadě pohlednic vydaných nálezcem při této příležitosti.²⁴ O celé události si mohli přečíst v tisku i rodáci usazení ve Spojených státech amerických.²⁵ Tradované spojení křtitelnice ze Střížova s husitským vojevůdcem a osobní přátelství pak způsobilo, že ji Josef Braniš zmínil jako jedinou ze zachovaných středověkých křestních nádob ve svém přehledu o jihočeském umění v roce 1909.²⁶ O rok později se z dalšího textu Františka Miroslava Čapka dozvídáme: „Znalec jihočes. památek stavitelských, konservátor a ředitel Braniš zvěděv ode mne o ní [křtitelnici], prozkoumal ji, co nejvíce ji ocenil a ve svém díle: *Obrazy z dějin jihočeského umění*, 1909 — obrázek její otiskl. Upozorňuji povolané činitele vřele na ni a zdůrazňuji znovu, aby závčas postarali se o její zachování totiž bezpečné uložení buď v muzeu zemském anebo v muzeu kláštera Vyšebrodského, jemuž fara a kostel Střížovský podléhá. Zůstane povždy vzácným svědkem prvotního křesťanství ve starém Důdlebsku a ukazovatelem, že tu v době románské kostelíky, ovšem dřevěné, byly. A nám Jihočechům bude drahou relikvií po velkém krajanu, Janu Žižkovi z Trocnova. Jemuž prozřetelnost dějin jihočeských vtiskla do rukou meč a postavila jej v čelo mohutného hnutí, v němž celý národ stál k zápasu za očistu víry, platnost jazyka a nezadatelnost práv a svobody.“²⁷

O rozvíjení odkazu Jana Žižky se starala Sokolská župa Husova v Českých Budějovicích od roku 1893, kdy se konal první sokolský zájezd do Trocnova. V roce 1920 vznikl v Borovanech Spolek pro zbudování Žižkova pomníku v Trocnově, jehož členem byl tehdy i student

21 Ve svých pozdějších textech uváděl jako dobu nálezu křtitelnice již rok 1894, k tomu viz ČAPEK, František Miroslav, Trocnov, *Věstník sokolské župy Husovy*, 1924, roč. 9, č. 7, 1. června 1924, s. 154 – „R. 1894 podařilo se mi ji vypátrati a k významu přivést.“; Stejný rok nálezu převzali: MORAVEC, Eduard, Č. Budějovice. *Průvodce městem a okolím, Jižní Čechy a Šumava*, České Budějovice 1924, s. 104; TSCHORN, Rudolf, *Pověsti o národním hrdinovi Janu Žižkovi z Trocnova*, Praha 1924, s. 9.

22 PLETZER, K., Rozvíjení Žižkovské tradice, s. 123–139, zde s. 128–129.

23 *Plzeňský obzor*, *Svobodomyšlný list*, 1908, č. 18, 12. února, s. 5; *Světlozor*, *Týdenník zábavný a poučný*, 1908, roč. 8, č. 29, 3. května, s. 686–687; ČAPEK, František Miroslav, *Feuilleton. Trocnov, Budívoj*, 1908, roč. 44, č. 47, 12. června, s. 1; *Národní listy*, 1908, roč. 48, č. 161, 12. června, s. 4; *Jihočeské listy*, *Neodvislý časopis pro zájmy českého jihu*, 1908, roč. 14, č. 144, 19. prosince, s. 2; *Plzeňské listy*, 1908, roč. 44, č. 292, 22. prosince, s. 5.

24 *Plzeňské listy*, 1908, roč. 44, č. 138, 19. června, s. 3; Jihočeské muzeum v Českých Budějovicích, nezpracovaný osobní fond F. M. Čapek, karton č. 15, materiál k Trocnovu – F. M. Čapek vyfotografoval roku 1908 křtitelnici ze Střížova a motivy z Trocnova, ale štočky nutné pro jejich reprodukci zhotovil nakladatel J. Otto v Praze, který je použil k ilustraci časopisu *Zlatá Praha* a autorovi je zapůjčil k tisku pohlednic. V roce 1920 nakladatelství opět upomínalo F. M. Čapka o jejich vrácení: „Vážený pane vrch. kontrolore! Dne 13. /V. 1908 zapůjčili jsme Vám k Vašemu přání 7 různých štoček ze Zlaté Prahy vztahující se vesměs k Janu Žižkovi, které nám dosud nebyly vráceny, ač byly zapůjčeny bezplatně za zapůjčení fotografií... Štoček těch jsme už několikrát potřebovali a žádali je zpět, však marně, nedostalo se nám odpovědi. Poněvadž jich v nynější jubilejní době opět velice potřebujeme, žádáme zdvořile o bezodkladné jich vrácení a podotýkáme, že bychom v případě opětovného ignorování své žádosti byli nuceni domáhati se vrácení štoček soudně.“ Z konceptu Čapkovy odpovědi se dozvídáme: „Vysoce Vážený p. prokuristo! Na základě dopisu ze 4/8 vracím st. nakl. zapůjčené mi r. 1908 6 štoček s tím dodatkem, že sedmý, nemohu... ani doma najít. Zaslám náhradou fotografii, proti jejímuž užití ničehož nenamítám. Fotografie Ž. vyžádal si roku 1908 ode mne výsl. sám p. Otto... zvláštním vlastnoručním dopise. Když jsem je poslal... nechtěl je otisknout. Teprve když urgoval to p. šéf, zaslání vysvětleno a omluvilo se toto nedopatřením... Za to mi p. šéf štočky dal zaslati k libovolnému použití věda, že chystám obří spis o Tr. a Ž., s podotknutím, že si je vyrábí v sadě po třech... Prosím jen o to, aby k obrázkům neke starým článkům, pokud budou uveřejněny, bylo připojeno mé jméno, ne z důvodů jejítných, ale z literárních, autorských.“ Výsledek neznáme, ale spor mezi oběma stranami byl vrácením zmíněných štoček zřejmě urovnán.

25 *Hlas*, katolický dvoutýdenník vydáván „Českým Literárním Spolkem“ v St. Louis, Mo., 1908, roč. 35, č. 1858, 6. března, s. 7; *Slavie*, Úřední orgán národní jednoty slovanské ve Spojených Státech, 1908, roč. 48, č. 3031, 16. dubna, nestr.

26 BRANIŠ, Josef, *Obrazy z dějin jihočeského umění*, Praha 1909, s. 65 – „Historicky památnou jest stará jednoduchá křtitelnice, z níž byl křtěn Žižka; nyní jest uložena v kostnici střížovské.“, s. 66 – obr. 20.

27 ČAPEK, F. M., *Český Krumlov*, s. 232–233.

Obr. 4. Grafický návrh obalu knihy Františka Miroslava Čapka *Trocnov: studie historická*, která vyšla roku 1924 při příležitosti 500 let od smrti Jana Žižky, zdroj: Jihočeské muzeum v Českých Budějovicích, fond F. M. Čapek

Obr. 5. Střížov, kostel sv. Martina, předsíní hlavního vstupu v podvěží, v koutu pod schody nalevo od portálu raně středověká křtitelnice (tzv. Žižkova), foto: autor, 2020

Obr. 6. Střížov, kostel sv. Martina, raně středověká křtitelnice (tzv. Žižkova), foto: autor, 2020

Obr. 7. Střížov, kostel sv. Martina, pozdně středověká křtitelnice v lodi kostela, foto: autor, 2016

práv JUC Jan Petřík, rodák z Todně nedaleko Borovan.²⁸ Sokolové sledovali snahu nového spolku s nelibostí a považovali jeho cíle za zcizený program sokolské jednoty v Borovanech. V reakci na jeho činnost zřídila Sokolská župa Husova 7. června 1921 vlastní Trocnovský či Mohylový odbor, který si za předsednictví F. M. Čapka stanovil jako hlavní cíl zachování bývalého dvora v Trocnově v řádném stavu a zřízení muzea a knihovny v jeho prostorách. Počáteční spolupráce sokolů a spolku při organizaci II. trocnovské pouti²⁹ roku 1921 brzy nato skončila a od té doby působily obě korporace samostatně.³⁰ Napětí mezi nimi, možno říci až rivalita, se projevila i v případě Žižkovy křtitelnice. F. M. Čapek pravidelně a usilovně od roku 1908 připomínal význam tohoto artefaktu i vydáváním pamětních pohlednic a prakticky vždy s poukazem, že to byl právě on, kdo ji roku 1894 objevil v márnici střížovského kostela. Nová vlna zájmu a prezentace střížovského artefaktu jako křtitelnice, kde byl pokřtěn samotný Žižka, byla spojena s přípravami a oslavou výročí 500 let od jeho úmrtí v roce 1924. Znovu se v tisku objevily zmínky o křestní nádobě ve formě publikované F. M. Čapkem již v roce 1908 a i tehdy byla vydána pohlednice s jejím vyobrazením.³¹ Současně však Jan Petřík z konkurenčního spolku roku 1924 ve své práci o Trocnově

neopomněl připomenout, že „křtitelnice stávala na sadě rolníka Trse a střížovští ji ukazovali jako pamětihodnost. Také mému otci ji v r. 1881 říd. učitel Petr Svoboda a kaplan Ig. Češka ukazovali a o pověsti, že v ní Žižka byl křtěn, mluvili jako o velmi staré.“³²

O něco menší pozornosti se trocnovskému tématu s křtitelnicí dostalo znovu o deset let později.³³ Tehdy F. M. Čapek vzpomínal: „Pamatuji se dodnes na jeho [prof. Braniše] radostný úsměv, když jsem mu ukázal fotografii románské křtitelnice, již jsem nalezl pohozenu v márnici kostela střížovského, památné také tím, že v ní byl nepochybně křtěn náš velký válečník a státník Jan Žižka z Trocnova, protože, jak jsem ve svém spise Trocnov – Jan Žižka, v r. 1924 vydaném, – prokázal, Trocnov byl až do r. 1787 přiřazen do Střížova a že pokrevenci Žižkovi páni z Machovic měli nad střížovským kostelem patronát.“³⁴ Křtitelnice se ještě po skončení druhé světové války nalézala v márnici východně od kostela,³⁵ ale v roce 1952 byla zřejmě přičiněním okresního konzervátora Karla Hlubučka³⁶ již osazena

28 JUDr. Jan Petřík (1895–1940) řídil od roku 1921 vykopávky v Trocnově.

29 JČM v Č. Budějovicích, fond F. M. Čapek, karta č. 15 – „Trocnovský odbor Sokolské župy Husovy v Českých Budějovicích vydal k sokolské pouti pořádané 18. června t. r. v Trocnově 4 druhy výstavních pohlednic – Trocnovský dvorec, Pomník Žižkův v Trocnově, Jan Žižka z Trocnova a Žižkova Křtitelnice, vše se zajímavým historickým popisem od F. M. Čapka... Doporučujeme tyto zdařilé pohlednice veřejnosti.“

30 PLETZER, K., *Rozvíjení žižkovské tradice*, s. 123–139, zde s. 131.

31 *Republikán, List československé národní demokracie na jihočeském jihu*, 1922, roč. 4, č. 44, čtvrtek 1. června, s. 5; ČAPEK, F. M., *Trocnov, Věstník sokolské župy*, s. 152–156, zde s. 153–154; TSCHORN, R., *Pověsti o národním hrdinovi*, s. 9.

32 PETŘÍK, J., *Přehled dějin Trocnova*, s. 49., pozn. 28. Petříkova zmínka, podle níž měla v roce 1881 stát křtitelnice v sadě rolníka Trse, je patrně mylná. Petřík, či spíše jeho otec patrně zaměnil ve svém vyprávění starou kamennou křtitelnicí za pozůstatky kamenného stolu, který měl stát před domem č. p. 24. V 19. století a na začátku 20. století se jeho majitel již jmenoval Trs, lidové označení „u Strychů“ přetrvalo do současnosti.

33 DANĚK, Adolf, *Pověsti o hradech a tvrzích v jižních Čechách*, Praha 1933, s. 163; ŠINDELÁŘ, B., *Výlety po jižních Čechách, Jihočeské listy*, 1934, roč. 40, č. 60, 4. srpna, s. 2; ČAPEK, F. M., *Vzpomínky*, s. 62–67, zde s. 65–66.

34 ČAPEK, F. M., *Vzpomínky*, s. 62–67, zde s. 65–66.

35 ŠÁMAL, Adolf, *Pověsti o hradech a tvrzích v jižních Čechách*, 1945, s. 15 – „... Jan Žižka z Trocnova, pokřtěný podle pověsti ve střížovském kostele z kamenné křtitelnice (jde však spíše o kamennou kropenku v kraji obvyklou), chované v umrlčí komoře za kostelem.“ Na základě průzkumu středověkých jihočeských křtitelnic nelze souhlasit s názorem J. Šámal, že se jedná o „kropenku v kraji obvyklou“. Naopak kulovitý tvar její kupy nemá v regionu srovnání a její velikost by spíše napovídala funkci křtitelnice, ačkoliv se nedá zároveň vyloučit i její užívání jako kropenky.

36 Karel Hlubuček (1905–1968), konzervátor památkové péče, propagátor Doudlebska a spisovatel z Trhových Svinů.

v jižní předsíni vedle vstupu do lodi,³⁷ kde ji najdeme pod schody do věže a na kruchtu „zapomenutou“ dodnes.

Jeden kostel, dvě křtitelnice

Zatímco v některých středověkých kostelech se nedochovala žádná soudobá křtitelnice, zjišťujeme zároveň několik lokalit – např. Jilovice, Dolní Dvořiště nebo Kájov, kde dosud nalezneme dvě původem středověké křestní nádoby, avšak různého stáří. Ve Strážovské dnes stojí v přízemí věže a zároveň předsíni hlavního vstupu kostela lapidární, tzv. Žižkova křtitelnice s plastickými terčí na povrchu kupy, kterou bychom mohli zařadit do 13. století. V lodi při jižním bočním oltáři tamtéž nalezneme křtitelnici, která má na tordované noze s kubickou patkou osmibokou kupu a lze tak její vznik hledat na přelomu 15. a 16. století.³⁸ V té době prošel strážovský kostel zřejmě pozdně středověkou úpravou.³⁹ Faru a kostel ve Strážovské spravoval roku 1488 farář Petr.⁴⁰ Dne 10. června 1493 udělil sufragán, Benedikt z Valdštejna, světcí biskup kaminský, odpustky podporovatelům strážovského kostela a zároveň jej znovu konsekroval.⁴¹ Roku 1509 je zde doložen farář Václav.⁴²

Uvedená situace však neznamená, že by v kostele byly současně užívány dvě křestní nádoby. Vždy sloužila bezpochyby ta mladší, zatímco starší jednodušší nebo tou dobou i poškozená křtitelnice byla odsunuta do kouta nebo předsíně, kde přečkala až do současnosti. Případy z Dolního Dvořiště a Kájova nám ukazují, že tyto dvojice křtelnic mohly někdy vzniknout ve velmi krátkém odstupu jen několika desetiletí a důvodem pro nahrazení zánovní nádoby novou byla zřejmě otázka prestiže dnes neznámého donátora.

Příběh nové „Žižkovy“ křtelnice vystavené v památníku v Trocnově

Pokud se vydáme po stopách husitského vojevůdce, neměli bychom jistě minout památník Jana Žižky v Trocnově, který od roku 2011 spravuje Jihočeské muzeum v Českých Budějovicích. Po rekonstrukci zde byla v roce 2015 otevřena nová expozice, kde nalezneme artefakt určený popiskem: „Kamenná křtitelnice z kostela sv. Martina ve Strážovské, kde byl malý Jan, nazývaný zdrobněle Ješek, podle místního podání pokřtěn (16. století).“ Vystavená křestní nádoba s dvanáctibokou kupou členěnou po obvodu jedenácti hladkými znakovými štítky a fragmentem odtesané konzoly pro umístění svíce, tzv. paškálu, se nejen velmi liší od křtelnice, kterou našel a publikoval F. M. Čapek ve Strážovské, ale její tvarosloví odpovídá vzniku až na přelomu 14. a 15. století, tedy v době, kdy byl Jan Žižka zralý muž a svátost křtu již určitě nepotřeboval.

Zájemci o historii, dnes možno říci pamětníci (včetně autora), si nepochybně vybavují, že na přelomu 20. a 21. století byla tato polygonální křtitelnice součástí expozice v hlavní budově Jihočeského muzea v Českých Budějovicích. Tam ostatně najdeme doklady umožňující – spolu se studiem archivních dokumentů a literatury – rekonstrukci jejího příběhu a do jisté míry i odhalení skutečného původu.

První konkrétní informaci o této středověké kamenné křtitelnici přinesli na počátku 20. století František Mareš a Jan Sedláček v soupisu uměleckých památek na Prachaticku. V roce 1913 uvedli, že křtitelnice pocházela podle tradice z kostela v Sedlci,⁴³ který však z několika důvodů nemohl být místem jejího původního určení. Uvedená vesnice ležící 18 km severozápadně od Českých Budějovic získala teprve v 18. století první církevní stavbu, dřevěnou kapli sv. Jana Nepomuckého obsluhovanou farářem z nedalekých

Němčic. Při ní vznikla roku 1785 lokálie,⁴⁴ která byla ale již v roce 1801 zrušena. Na místě malé svatyně vyrostl v letech 1860–1868 současný novogotický kostel a teprve roku 1877 zde vznikla samostatná farnost. Sedlec tak byl vyčleněn z farní správy při kostele sv. Mikuláše v blízkých Němčicích.⁴⁵ S velkou pravděpodobností se středověká křtitelnice dostala do Sedlce právě z Němčic někdy kolem roku 1878,⁴⁶ kdy byl zdejší kostel povýšen na farní s právem udílet mimo jiné svátost křtu. Původ vystavené „trocnovské“ křtelnice na Prachaticku potvrzuje jak použitý diorit, tak i druhá křtitelnice stejného tvaru a členění se znakovými štítky na bocích, která se zachovala v kostele sv. Víta (původně sv. Kateřiny) ve Zbytnicích.⁴⁷

Teprve z novogotického kostela v Sedlci získali Schwarzenbergové „trocnovskou“ znakovou křtitelnici pro svůj nový zámek v nedalekých Libějovicích,⁴⁸ kde byla poprvé do-kumentována a vyfotografována roku 1913 v zahradě před hlavním, severním průčelím.⁴⁹ Přesunutá křtitelnice tehdy sloužila jako velký květináč usazený v okrasném záhonu. Při ohledání zachované kupy zjišťujeme v obrubě žlábků vytesané v křížové pozici a otvor uprostřed dna. Tyto dodatečné úpravy dokládají, že po vyřazení z kostelního interiéru sloužila zprvu jako nádrž na vodu,⁵⁰ respektive se stala součástí kašny tvořící výzdobu francouzského parku u nového zámku v Libějovicích.⁵¹ Po druhé světové válce využíval zámecký areál útvar Pohraniční stráže, šlechtické sídlo postupně omšelo, zmizela květinová výzdoba a udržované cestičky. Na zapomenutou křtitelnici ve zpustlém zámeckém parku upozornil strakonického okresního konzervátora Vladimíra Brauna⁵² ředitel Muzea hlavního města Prahy, historik umění Antonín Liška.⁵³ Ten také na podzim roku 1971 kontaktoval Karla Pletzera,⁵⁴ historika Jihočeského muzea v Českých Budějovicích, s tím, že znovuobjevená křestní nádoba „je pro pohraniční útvar přítěží, a mohla by být proto odevzdána některému muzeu...“⁵⁵ Vedoucí historického oddělení neprodleně Libějovice navštívil a po ohledání artefaktu 18. října konstatoval: „Dochovala se pouze kamenná mušle posazená na cihlovém podstavci. Na plášti jsou reliéfní štítky bez znaků. Dno mušle bylo prosekáno a otvorem tryskala voda. Kus okraje byl již před lety uražen a vyspraven. Před několika roky byla mušle zvenčí natřena zelenou a bílou barvou. Velitelství PS útvaru nemá na křtitelnici zájem a je ochotno postoupit ji bezplatně našemu ústavu.“ Dr. Pletzer navrhoval „využít křtelnice k doplnění výzdoby tvrže Žumberk. Někdejší uzpůsobení mušle k funkci fontány by dovolovalo situovat ji do nádvoří tvrže místo kamenné nádrže. Pokud by tento návrh nebyl přijat, pak by mohla být situována v travnaté ploše za tvrzí proti arkádám. Před zasazením by však musel být odstraněn barevný nátěr. Velitel útvaru byl ochoten dát křtitelnici očistit vojákům. Vzhledem k stáří a hodnotě předmětu doporučuji však odborné očištění buď u nás, nebo v kamenictví / omytí nebo odstranění barvy kovovými kartáči,

37 HLUBUČEK, Karel, *Trocnov – Žižkův kraj*, Praha 1952, s. 20, obr. na s. 13 – „Domnělá křtitelnice Žižkova v předsíni strážovského kostela“.

38 BRANIŠ, Josef, *Soupis památek historických a uměleckých v království Českém, díl VIII., Politický okres česko-budějovický*, Praha 1900, s. 120–121; POCHE, Emanuel (ed.), *Umělecké památky Čech* 3, P–Š, Praha 1980, s. 458.

39 POCHE, E. (ed.), *Umělecké památky Čech*, s. 458.

40 ŠIMŮNEK, Robert – LAVIČKA, Roman, *Páni z Rožmberka, Jižní Čechy ve středověku*, České Budějovice 2011, s. 166.

41 BRANIŠ, J., *Soupis památek, díl VIII.*, s. 120; ŠIMŮNEK, R. – LAVIČKA, R., *Páni z Rožmberka*, s. 180.

42 KAHUDA, T., *Ze středověkých dějin Strážova*, s. 291–306, zde s. 299–300.

43 MAREŠ, František – SEDLÁČEK, Jan, *Soupis památek historických a uměleckých v Království českém od pravěku do počátku XIX. století, díl XXXVIII., Politický okres prachatický*, Praha 1913, s. 118, 306.

44 Lokálie – sídlo kněze, který však spolu s kostelem spadal pod určitou farnost v jiné obci.

45 TRAJER, Johann, *Historisch-statistische Beschreibung der Diocese Budweis*, Budweis 1862, S. 155–156; MAREŠ, F. – SEDLÁČEK, J., *Soupis památek, díl XXXVIII.*, s. 306.

46 MAREŠ, F. – SEDLÁČEK, J., *Soupis památek, díl XXXVIII.*, s. 306.

47 TÍŽ, s. 381, 379 – obr. 412e. Ke křtitelnici blíže viz LAVIČKA, R., *Středověké kamenné křtelnice*, v tisku s. 55–56.

48 Schwarzenbergové systematicky vyhledávali a shromažďovali středověké památky ze svých patronálních farností. Takto získali například z kostela sv. Václava v Netolicích tzv. Netolickou archu, kterou nechali převézt do zámecké kaple na Hluboké, kde se jako hlavní oltář nalézal dosud. K tomu viz LAVIČKA, Roman, *Netolická archa v kapli zámku Hluboká nad Vltavou, Průzkumy památek*, 2016, roč. 23, č. 2, s. 5–24, zde s. 6.

49 MAREŠ, F. – SEDLÁČEK, J., *Soupis památek, díl XXXVIII.*, s. 118, 306, obr. 124–125 na s. 117–118.

50 Na to upozornil již Dr. Karel Pletzer po jejím ohledání na podzim roku 1971. k tomu viz Jihočeské muzeum v Českých Budějovicích, spisový archiv, 18. října 1971: „Dno mušle bylo prosekáno a otvorem tryskala voda. Kus okraje byl již před lety uražen a vyspraven.“

51 Libějovice, Originální mapa stabilního katastru, 1 : 2880, rok 1837, dostupné online: <https://ags.cuzk.cz/archiv/openmap.htm> [01. 04. 2023] – ve francouzském parku je zakreslena kašna jak před severním, tak i před jižním průčelím nového zámku.

52 Vladimír Braun (1905–1984), rodák z Volyně, památkář, zpracoval seznam památek okresu Strakonice.

53 Dr. Antonín Liška (1900–1978), rodák z Bohumilic na Prachaticku, kunsthistorik, ředitel MHMP.

54 Dr. Karel Pletzer (1922–2002), rodák z Českých Budějovic, historik, muzejník a bibliograf.

55 Jihočeské muzeum v Českých Budějovicích, spisový archiv, dopis Vladimíra Brauna, ve Volyni 7. října 1971.

v nejtěžším případě jemným oklepáním... Za nejlepší formu převozu lze doporučit převoz malým nákladním autem s mechanickou rukou, která by zajistila snadné naložení a složení. Váha mušle je asi 450 kg. Taková auta mají stavební podniky.“⁵⁶

Po vyjednání s uživatelem nového zámku byla křtitelnice „natřená zelenou a bílou barvou“ nakonec převezena 11. listopadu 1971 do Českých Budějovic s předpokladem, že se stane součástí rekonstruovaného areálu tvrze v Žumberku.⁵⁷ Nakonec byla v Jihočeském muzeu očištěna, konzervována a zařazena do sbírek, aby se na delší dobu stala součástí stálé expozice.⁵⁸ Desetiletí ubíhala, zaměstnanci muzea odcházeli a noví přicházeli, až se nakonec na původ křtitelnice z nového libějovického zámku pozapomnělo. Po rekonstrukci památníku Jana Žižky v Trocnově zde byla do nové expozice v roce 2015 zařazena s mylným označením, že se jedná o křtitelnici, ve které byl podle tradice pokřtěn pozdější husitský vojevůdce.

Zmatení moderní doby a digitální fragmentace poznání

Při propagaci nově otevíraného památníku v Trocnově⁵⁹ se tato chybná informace dostala mezi novináře a s jejich texty zejména ve virtuálním prostředí webové sítě pak do světa, kde si od roku 2015 žije, a zřejmě navždy bude žít vlastním životem.⁶⁰ Uspěchanost moderní doby a lehkost, s jakou se na internetu zrcadlí a šíří informace, které jsou stejně lehce vyhledávány a někdy až lehkovážně přejímány, způsobila, že zde najdeme především fotografie a popis „trocnovské“ křtitelnice, která však se Střížovem a Janem Žižkou neměla a nemá nic společného. Tristní situace vznikla díky tomu na webových stránkách

56 Jihočeské muzeum v Českých Budějovicích, spisový archiv, zpráva ze služební cesty – Dr. Karel Pletzer, v Českých Budějovicích 18. října 1971.

57 Podle sdělení dlouholetého správce tvrze Žumberk pana Romana Josefíka k plánovanému převozu zachráněné křtitelnice nakonec nikdy nedošlo (e-mail z 22. 2. 2023): „Křtitelnici mám zafixovanou coby exponát v hlavní budově JČM a mohu potvrdit, že k převozu na Žumberk nikdy nedošlo. Pro jistotu jsem ještě prohlédnul původní bezpečnostní album z poloviny 70. let, kdy v přízemí tvrze byla expozice koňské dráhy a v patře již tehdy lidový malovaný nábytek i stručná historie objektu, a očekávaně tam křtitelnici neobjevil. Také rozhodně nedošlo k záměru pana doktora Pletzera osadit ji namísto fontány na nádvoří, či ji umístit někde v areálu. Muzejní fotodokumentace z doby rekonstrukce tvrze i jejího zpřístupnění veřejnosti spolu s okolním areálem v roce 1974 je totiž v tomto směru hodně početná a vypovídající.“

58 Jihočeské muzeum v Českých Budějovicích, spisový archiv, zpráva Dr. Karla Pletzera, v Českých Budějovicích 27. října 1971: „... podle informace s. Antošové a Brožové bude možno odstranit nátěr v konservační dílně muzea, pokud bylo použito olejových barev... náčelník útvaru PS s. major Čermák přislíbil, že při cestě do Českých Budějovic přivezou příslušníci útvaru křtitelnici do Jihočeského muzea, a to v úterý 9. listopadu kolem 9. hodiny. Požádal jsem jej, aby křtitelnici podložili slamou a uložili v přední části nákladního auta, aby netrpěla otřesy... Dovoz je bezplatný, převzetí rovněž bezplatné, jen proti potvrzení.“ Tamtéž, zpráva Dr. Karla Pletzera, v Českých Budějovicích 11. listopadu 1971: „... dnešního dne nám byla předána [křtitelnice] velitelstvím tamního útvaru pohraniční stráže. Po odstranění barevných nátěrů bude křtitelnice instalována na tvrzi Žumberku.“

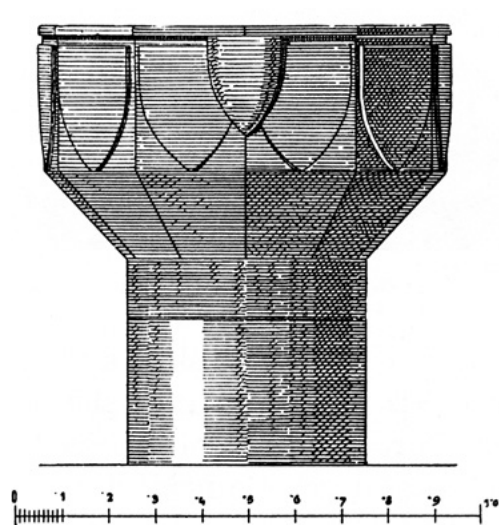
59 Jihočeské muzeum v Českých Budějovicích, oficiální webové stránky: <https://www.muzeumcb.cz/navstivte-nas/pobocky/pamatnik-jana-zizky-z-trocnova/stala-expozice-1/> [12. 03. 2023] – „První místnost je věnována Janu Žižkovi a jeho trocnovskému rodišti. Na první pohled jistě zaujme velká kamenná křtitelnice z kostela sv. Martina ve Střížově, kde byl malý Jan podle místního podání pokřtěn.“

60 Webové texty z roku 2015 o křtitelnici z nového zámku v Libějovicích: <https://www.sumava.cz/rozcestnik/kultura-a-pamatky/muzea-expozice/muzeum-husitskeho-hnuti-a-jana-zizky/> [12. 03. 2023] – „Na první pohled jistě zaujme velká kamenná křtitelnice z kostela sv. Martina ve Střížově, kde byl malý Jan podle místního podání pokřtěn.“; https://www.idnes.cz/ceske-budejovice/zpravy/pamatnik-jana-zizky-v-trocnove-ceka-obnova.A150211_084135_budejovice-zpravy_khr [12. 03. 2023] – „Model husitské vozové hradby nebo křtitelnice, z níž byl údajně pokřtěn Jan Žižka z Trocnova. I takové zajímavosti najdete v nové muzejní expozici Památníku Jana Žižky v Trocnově.“; <https://budejcka.drbna.cz/zpravy/spolecnost/8843-zmodernizovany-pamatnik-v-trocnove-nabidne-zizkovu-krtitelnici-sipky-i-kule-z-hradu-sion.html> [12. 03. 2023] – „Původní křtitelnice ze střížovského kostela, kde byl údajně husitský vojevůdce pokřtěn, ... To jsou hlavní lákadla zmodernizovaného muzea i venkovních expozic v areálu Památníku Jana Žižky v Trocnově na Českobudějovicku.“; <https://ceskobudejovicky.denik.cz/galerie/pamatnik-jana-zizky-v-trocnove.html?photo=2> [12. 03. 2023] – „Nový Památník Jana Žižky v Trocnově nabízí 400 exponátů, o vojevůdci přináší i zcela nové informace. Na snímku kamenná křtitelnice z kostela ve Střížově, kde byl malý Jan, nazývaný zdrobněle Ješek, podle místního podání pokřtěn.“

↑ Obr. 8. Libějovice, nový zámek, křtitelnice pocházející podle tradice z kostela v Sedlci (okres České Budějovice), dnes v trocnovské expozici Jihočeského muzea, foto: autor, 2020

← Obr. 9. Libějovice, nový zámek, počátek 20. století, křtitelnice v zahradě, zprvu ve funkci kašny, později okrasného květináče, zdroj: MAREŠ, František – SEDLÁČEK, Jan, *Soupis památek historických a uměleckých v Království českém od pravěku do počátku XIX. století XXXVIII, Politický okres prachatický*, Praha 1913

Obr. 10. Libějovice (okres Strakonice), nový zámek, počátek 20. století, křtitelnice podle tradice pocházející z kostela v Sedlci, umístěná v zahradě, zdroj: MAREŠ, František – SEDLÁČEK, Jan, *Soupis památek historických a uměleckých v Království českém od pravěku do počátku XIX. století XXXVIII, Politický okres prachatický*, Praha 1913

Obr. 11. Zbytiny, kostel sv. Víta, křtitelnice v lodi pocházející ze stejné dílny jako křestní nádoba nalezená v zámeckém parku v Libějovicích, foto: autor 2017

obce Střížova, kde je v záložce „Křest Jana Žižky z Trocnova“ popsána nejdříve pozdně středověká křtitelnice uvnitř kostela,⁶¹ pak je připomenuta „správná“ křtitelnice v podvěží,⁶² ale jako ilustrace je zde přiložena fotografie trocnovské (tedy již třetí) křtitelnice, která Jana Žižku nepamatuje a ve Střížově nikdy nebyla.⁶³

Závěr

Je obvyklým historickým paradoxem, že jednou z památek na životní pouť husitského vojvůdce Jana Žižky, který stál u zrodu hnutí odmítajícího ve své radikální podobě mimo jiné užívání křestní nádoby a udělování svátosti křtu v dosavadní podobě, je právě křtitelnice, kde byl s velkou pravděpodobností pokropen svěcenou vodou. Samotný artefakt střížovské křtitelnice nevyniká ani použitým materiálem, ani kamenickým zpracováním, jedná se spíše o práci průměrnou až rustikální. Její význam spočívá ve spojení s ať do mnějším, či skutečným osudem významné historické osobnosti a zároveň dokládá proces národního uvědomování na přelomu 19. a 20. století. Středověká křtitelnice ze Střížova by vzhledem ke své jednoduchosti zřejmě i nadále unikala pozornosti uměnovědců a historiků jako desítky mnohdy kvalitnějších křestních nádob v kostelech po celé zemi, pokud by se nenašel badatel, jakým byl právě František Miroslav Čapek, který by s neúnávností sobě vlastní neprosazoval povědomí o znovunalezeném artefaktu a jeho významu pro naše národní dějiny s využitím nejmodernějších prostředků, jakým tehdy byla fotografie.

61 Webové stránky obce Střížov: <https://www.strizov.cz/cz/krest-jana-zizky-z-trocnova/12/> [25. 03. 2023] – „Viko se soškou Jana Křtitele překrývá pak křtitelnicí, šestibokou, s mohutným spirálovým podstavcem, vyrůstající z čtyřhranné základny žulového kvádrů. Je to skutečná křtitelnice Žižkova (pozn. nyní umístěná v Jihočeském muzeu). Její tvar, který teprve při nedávném snížení dlažby presbyteře vyvstal, jak náleží, přesvědčuje již svým stářím, že tu stávala v Žižkových dobách.“; <https://budejcka.drba.cz/zpravy/spolecnost/8843-zmodernizovany-pamatnik-v-trocnove-nabidne-zizkovu-krtitelnici-sipky-i-kule-z-hradu-sion.html> [25. 03. 2023].

62 Webové stránky obce Střížov: <https://www.strizov.cz/cz/krest-jana-zizky-z-trocnova/12/> [25. 03. 2023] – „Ale podívejme se na hrubě přitesaný balvan tvaru kalicha s mělkou, miskovitou prohlubní, umístěný v předsíni chrámu, který za křtitelnicí Žižkovu označovalo tu od nepaměti lidové podání.“

63 Tamtéž [25. 03. 2023].

Druhá křtitelnice z nového zámku v Libějovicích, dnes mylně označená za tu, kde byl pokřtěn „malý Jan, nazývaný zdrobněle Ješek“, dokazuje především osud středověkých křtelnic, které byly vyřazeny z vybavení kostelů a stávaly se nádrží na vodu, květináčem a v našem případě i sbírkovým předmětem v muzejní expozici. Její současné chybné ztotožnění s původní Žižkovou křestní nádobou se šíří rychle, ale paradoxně jaksi automaticky a bez velkého úsilí, které musel vyvinout F. M. Čapek před více jak sto lety k seznámení široké veřejnosti se svým objevem. Tento jistě nechtěný výsledek budiž zároveň varováním před lehkostí sdílení a publikování informací, které se v relativně novém digitálním prostředí stávají téměř nezničitelné bez ohledu na svůj obsah.

Summary

Two artefacts that are currently associated with the very beginnings of the earthly pilgrimage of the famous Hussite military commander Jan Žižka (c. 1360-1424) of Trocnov can be found in the south of Bohemia. We can assume that his parents did not deny him the first and fundamental sacrament - baptism. Given his surname, we know that he was born in Trocnov, and it is also important to note that the local estates belonged to the parish of St. Martin's Church in Střížov, six kilometres away in České Budějovice, until 1787. At the turn of the 1350 s and 1360 s, when little Jan was born, the Střížov parish was administered by the priest Buzek († before 1370), who was able to baptize him there. It was in the ossuary behind the church in Střížov that F. M. Čapek found an early medieval baptismal font in the 1890 s, which he linked to Jan Žižka, or rather to his baptism. From 1908 onwards, for several decades, he intensively spread awareness of this seemingly simple stone artefact by means of daily press, historical works and the publication of postcards. Despite its significance, the baptismal font eventually did not make its way from the mortuary into any museum collections, but after World War II it was moved to the undercroft of the church, where it has stood since 1952 at the latest.

The second baptismal font, according to tradition from the church in Sedlec in the České Budějovice region, probably came from the nearby church in Němčice in Prachatic, where it was acquired sometime in the early 15th century. After it was later moved to the branch church in Sedlec, the Schwarzenbergs acquired it from there at the end of the 19th century as an addition to the French garden at the new chateau in Libějovice in Prachatic. Here it served at first as a fountain and later as an ornamental flowerpot, as recorded in the Inventory of Heritage of 1913. The Libějovice chateau was used in the second half of the 20th century by the Border Patrol, which donated the forgotten baptismal vessel free of charge to the South Bohemian Museum in České Budějovice in the early 1970 s, where it became part of a long-term exhibition on the history of the region. After the reconstruction of the Jan Žižka Memorial in Trocnov, it was displayed there in 2015 with the mistaken designation that it was the baptismal font where the later Hussite leader was baptised. Thanks to the contribution of the electronic media, this information spread so quickly that the original baptismal font of Žižka in the undercroft of the church in Střížov was almost forgotten.

Prameny a literatura

Archivní a sbírkové fondy

Jihočeské muzeum v Českých Budějovicích, nezpracovaný osobní fond F. M. Čapek; spisový archiv a sbírka pohlednic

Státní okresní archiv České Budějovice, fond Základní devítiletá škola 1.–5. ročník Střížov (1841–1980); fond Farní úřad Střížov (1638–1995); fond Místní národní výbor Střížov (1945–1985)

Literatura a vydané prameny

BRANIŠ, Josef, *Obrazy z dějin jihočeského umění*, Praha 1909.

BRANIŠ, Josef, *Soupis památek historických a uměleckých v království Českém, díl VIII., Politický okres česko-budějovický*, Praha 1900.

ČAPEK, František Miroslav, *Český Krumlov, Studie kult. hist. a slovospytná (Vznik, osazení, pojmenování a děj)*, České Budějovice 1910.

ČAPEK, František Miroslav, Feuilleton, Trocnov, *Budivoj*, 1908, roč. 44, č. 47, 12. června, s. 1.

ČAPEK, František Miroslav, *Trocnov, studie historická*, České Budějovice 1924.

ČAPEK, František Miroslav, Trocnov, *Věstník sokolské župy Husovy*, 1924, roč. 9, č. 7, 1. června 1924, s. 154.

ČAPEK, František Miroslav, *Vzpomínky*, in: ČAPEK, František Miroslav (ed.), *Padesát let st. čl. realky Dra. Aug. Zátky, 1884–1934*, České Budějovice 1934.

Časopis katolického duchovenstva, 1863, roč. 4, č. 6, s. 420–450.

ČORNEJ, Petr, *Jan Žižka, život a doba husitského válečníka*, Praha 2019.

DANĚK, Adolf, *Pověsti o hradech a tvrzích v jižních Čechách*, Praha 1933.

EMLER, Josef (ed.), *Libri confirmationum ad beneficia ecclesiastica pragensis per archidioecesim. Libri primi pars altera ab anno 1363 usque ad annum 1369*, Praha 1874.

EMLER, Josef (ed.), *Libri confirmationum ad beneficia ecclesiastica pragensis per archidioecesim. Liber tertius et quartus ab anno 1373 usque ad annum 1390*, Praha 1879.

ERBEN, Karel Jaromír, *Wybor z literatury české, díl druhý. Od počátku XV. až do konce XVI. století*, Praha 1868.

HEŘMANSKÝ, František – BLÁHOVÁ, Marie – ČAPEK, Jan B. (edd.), *Husitská kronika. Píseň o vítězství u Domažlic*, Praha 1979.

Hlas, katolický dvoutýdenník vydáván Českým literárním spolkem v St. Louis, Mo.

HLUBUČEK, Karel, *Trocnov – Žižkův kraj*, Praha 1952.

HORNÍČKOVÁ, Kateřina – ŠRONĚK, Michal (edd.), *Umění české reformace (1380–1620)*, Praha 2010.

Jihočeské listy, 1908, roč. 14, č. 144, 19. prosince, s. 2.

KAHUDA, Tomáš, Ze středověkých dějin Střížova na Českobudějovicku, *Výběr*, 2000, roč. 37, č. 4, s. 291–306.

KOPÁČEK, Jiří (ed.), *Encyklopedie Českých Budějovic*, České Budějovice 1998.

LAVIČKA, Roman, Netolická archa v kapli zámku Hluboká nad Vltavou, *Průzkumy památek*, 2016, roč. 23, č. 2, s. 5–24.

LAVIČKA, Roman, Středověké kamenné křtitelnice ze 14. až 16. století na jihu a jihozápadě Čech. Typologie, tvarosloví, výzdoba, *Průzkumy památek* 2023, roč. 30, č. 1, s. 3–74.

MAREŠ, František – SEDLÁČEK, Jan, *Soupis památek historických a uměleckých v Království českém od pravěku do počátku XIX. století, díl XXXVIII., Politický okres prachatický*, Praha 1913.

MILLAUER, Maximilian, *Diplomatisch-historische Aufsätze über Johann Žižka von Trocnov*, Prag 1824.

Mistr Jan z Příbrami o životě kněží Tábořských, *Časopis katolického duchovenstva*, 1863, roč. 4, č. 6, s. 420–450.

MORAVEC, Eduard, Č. Budějovice. Průvodce městem a okolím, *Jižní Čechy a Šumava*, České Budějovice 1924.

Národní listy, 1908, roč. 48, č. 161, 12. června, s. 4.

NEBESKÝ, Václav (ed.), Dvě satyry. (Z první čtvrti XV. století), *Časopis českého museum*, 1852, č. 2, s. 75–80.

PETŘÍK, Jan, *Přehled dějin Trocnova*, České Budějovice 1924.

PLETZER, Karel, Rozvíjení žižkovské tradice v Trocnově, in: MALÍK, Stanislav (ed.), *Borovany, vlastivědný sborník k osmistému výročí první zprávy o obci*, Borovany 1986.

Plzeňské listy, 1908, roč. 44, č. 138, 19. června, s. 3; č. 292, 22. prosince, s. 5.

Slavie, Úřední orgán národní jednoty slovanské ve Spojených Státech, 1908, roč. 48, č. 3031, 16. dubna, nestr.

SOMMER, Johann Gottfried, *Das Königreich Böhmen statistisch-topographisch dargestellt, IX. Band, Budweiser Kreis*, Prag 1841.

Staročeský slovník, [seš.] 1–26, Praha 1968–2008.

Světázor, 1908, roč. 8, č. 29, 3. května, s. 686–687.

ŠÁMAL, Jindřich, *Střížov – 1945*, České Budějovice 1945.

ŠIMŮNEK, Robert – LAVIČKA, Roman, *Páni z Rožmberka, Jižní Čechy ve středověku*, České Budějovice 2011.

ŠINDELÁŘ, B., Výlety po jižních Čechách, *Jihočeské listy*, 1934, roč. 40, č. 60, 4. srpna 1934, s. 2.

ŠMAHEL, František, *Jan Žižka*, Praha 2021.

TECL, Rudolf, Církevní správa a náboženské poměry v Táboře během druhé poloviny 15. a na počátku 16. století s edicí účtu tábořských kostelníků z let 1509–1510, *Táborský archiv*, 2000–2001, roč. 10, s. 213–279.

TRAJER, Johann, *Historisch-statistische Beschreibung der Diocese Budweis*, Budweis 1862.

TSCHORN, Rudolf, *Pověsti o národním hrdinovi Janu Žižkovi z Trocnova*, Praha 1924.

URBÁNEK, Rudolf, *Žižka v památkách a účt lidu českého*, Brno 1924.

VYBÍRAL, Zdeněk, *Jan Žižka. O tábořském hejtmanu a husitském vojevůdci*, Tábor 2014.

Internetové zdroje

Elektronický slovník staré češtiny. Praha, oddělení vývoje jazyka Ústavu pro jazyk český AV ČR, v. v. i., 2006, dostupné online: <https://vokabular.ujc.cas.cz/hledani.aspx> [12. 03. 2023].

<https://budejcka.drbna.cz/zpravy/spolecnost/8843-zmodernizovany-pamatnik-v-trocnove-nabidne-zizkovu-krtitelnici-sipky-i-kule-z-hradu-sion.html> [12. 03. 2023].

<https://ceskobudejovicky.denik.cz/galerie/pamatnik-jana-zizky-v-trocnove.html?photo=2> [12. 03. 2023].

https://www.idnes.cz/ceske-budejovice/zpravy/pamatnik-jana-zizky-v-trocnove-ceka-obnova.A150211_084135_budejovice-zpravy_khr [12. 03. 2023].

<https://www.sumava.cz/rozcestnik/kultura-a-pamatky/muzea-expozice/muzeum-husitskeho-hnuti-a-jana-zizky/> [12. 03. 2023].

Originální mapa stabilního katastru, Libějovice, 1 : 2880, rok 1837, dostupné online: <https://ags.cuzk.cz/archiv/openmap.htm> [12. 03. 2023].

Webové stránky obce Střížov, dostupné online: <https://www.strizov.cz/cz/krest-jana-zizky-z-trocnova/12/> [12. 03. 2023].

PhDr. Roman Lavička, Ph.D. (nar. 1974)

Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Českých Budějovicích
lavicka.roman@npu.cz

ORCID ID: 0000-0002-5978-8715

Obor obecná teorie a dějiny výtvarných umění absolvoval na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze. Od roku 2003 pracuje v Národním památkovém ústavu, nejdříve v oddělení evidence a dokumentace, od roku 2008 v oddělení restaurování jako odborný garant a specialista pro restaurování nástěnných maleb a kamenosochařských památek. Dlouhodobě se zabývá studiem středověkého umění, zejména sakrální architektury a jejího stavebního vývoje.